

Russ

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

Naš Jezik

НОВА СЕРИЈА

Књига XVII, Св. 5

ССТ 6 1971

БЕОГРАД, 1969.

С А Д Р Ж А Ј

	Стр.
1) М. Стевановић, Коректност језика је обавеза свих који пишу	247 – 256.
2) М. Пешикан, Разликовање властитих и апелативних имена у топонимији	257 – 263.
3) Мирослав Б. Николић, О посесивном генитиву личних имена	264 – 283.
4) М. Адамовић, Турске позајмице неосманског порекла	284 – 298.
5) З. Павловић-Стаменковић, Иницијалне консонантске групе у нашем књижевном језику	299 – 306.
6) Др Даринка Гортан-Премк, Приступ обради падежних синтагми у средњој школи (наставак)	307 – 319.
7) Језичке поуке	320 – 325.
8) Регистар	326—341.

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Одговорни уредник МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ
Секретар Уређивачког одбора др Живојин Станојчић

БЕОГРАД

1969.

Штампа: Издавачка установа „Научно дело“ — Београд, Вука Караџића 5.

О ПОСЕСИВНОМ ГЕНИТИВУ ЛИЧНИХ ИМЕНА

1. То што једна улица на Новом Београду носи назив *Булевар Лењина* свакако није (или бар није најважнији) разлог због којег ово пишем, мада само постојање таквог назива може подстаћи на писање.

2. Да би још овде, у почетку, било јасно о чему је реч, навешћу два временски веома удаљена, али суштински иста мишљења о посесивном генитиву онога типа што га имамо у горе наведеном називу познатог новобеоградског булевара.

Још је Вук писао године 1836.¹ да се „у Српскоме језику... родителним... падежом само онда може казати да је што чије, кад оно име које се склања, има поред себе или име прил. [тј. придев], или још какав суш. [тј. још какву именицу] н. п. круна Силнога Стефана, задужбина кнеза Лазара, гроб Милоша Обилића, кућа једне жене, коњ мога пријатеља;... а у противном догађају сушт. име претвара се у прилаг н. п. задужбина Лазарева, гроб Милошев, Марково рало, царев двор итд.”²

У великој Синтакси проф. Михаила Стевановића³ која је изишла 1969. год. (дакле 133 године касније) стоји: „Од личних [се] властитих имена припадање појединим особама с тим именима казује искључиво облицима од њих изведених присвојних придева, уколико уз име није употребљено и презиме, односно уз презиме и име, или друга која одредба.”⁴

¹ Вук Ст. Караџић, *Скупљени граматички и полемички списи*, III, стр. 14—15.

² Вук овде говори о апелативима и личним именима у исто време, али како ту — из примера се то види — имамо само генитиве који се односе на лица, и то одређена лица, њихово заједничко третирање има своје пуно оправдање.

³ М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик II*, Београд 1969, 174.

⁴ У истом смислу о томе говоре и Б. Даничић, *Србска синтакса*, Београд 1858, 23—24; Franz Miklosich, *Vergleichende Syntax der slawi-*

3. Како наведена ограничења, овако формулисана, важе углавном за лична имена (мада су њима слична и она која се односе на апелативе што означавају бића), то ћу ја овде пре свега говорити о тим „ограничењима” употребе личних имена у посесивном генитиву.

4. Ова су ограничења изречена на основу богате грађе из нашег писаног и разговорног језика, а и у самој су његовој природи, те њихово неузимање у обзир представља суштинску структурну промену у најосетљивијем подручју језика — у синтакси.

А управо сада употреба посесивног генитива изван наведених, јасно одређених граматиких услова постаје свакодневна појава*. Посесивни генитив само једног имена (односно презимена) без икакве одредбе јавља се веома често у нашој дневној и недељној штампи, као и у осталим средствима масовне комуникације: на радију и телевизији.

5. У неколике десетине бројева Политике, Борбе и Недељних информативних новина (Нина) нашао сам доста примера оног и онаквог посесивног генитива чија се употреба не сматра књижевнојезичком нормом.

Међутим, да то одмах кажем, има оваквог генитива — и то не мало — и другде: у стручној литератури (домаћој и преведеној — нарочито овој другој) и (како је показала провера у неколико дела наших писаца) у белетристици. Употребљавају га, штавише, и неки наши лингвисти.

Али, пре него што наведем важнији део прикупљене грађе — још неке општије напомене.

6. Посесивност — она, разуме се, што се казује генитивом — врло је широка категорија. Она садржи доста различите од-

schen Sprachen, Wien 1883, 7—18 и Т. Maretić, *Gramatika hrv. ili srp. književ. jezika*, III izd., Zagreb 1963, 565. Исп. и врло прецизан — у духу генеративне граматике дат — опис граматиких правила која условљавају дистрибуцију ових посесивних форми у стандардном српскохрватском језику у чланку дра Милке Ивић: Генитивне форме српскохрватских именица и одговарајућа придевска образовања суфиксом *-ов* (*-ев, -овљев, -евљев*), *-ин* у односу „комбинаторичних варијаната”, Годишњак Филозофског факултета у Новом Саду, књ. X (1967), стр. 257—262.

* Било је ње и код неких старијих писаца. Исп.: Као да су то учиниле на миг *И брахи ма* (Ј. Косор, *Изабрane приповијести*, Згб. 1950, 100) — Пану око врата *родитељима Милке* (И., 185) и др.

носе који се и различито класификују. У Синтакси проф. Стевановића налазимо поделу на: *прави посесивни генитив* (са посебним подгрупама), *субјекатски*, *објекатски*, *квалитативни генитив*, *генитив порекла* и *генитив материје*⁵. Та ће подела бити примењена и овде, с тим што се неке категорије генитива због свог карактера и карактера личних имена а ригорно искључују: у њима се, једноставно, лична имена не јављају.

7. У овом ће се раду, међутим, говорити о још једној, само за случај о коме је реч, релевантној подели. Све могуће синтагме са посесивним генитивом биће подељене у две неједнаке, али јасно омеђене категорије. Једна од њих садржавала би оно што бих, условно и за ову прилику, назвао стварном посесивношћу или поседовањем, власничким односом, а овакав генитив — за разлику од осталих термина друкчијег карактера — *власничким* или *поседничким*.

Друга категорија генитивских посесивних односа садржавала би све остале случајеве. Зваћемо је именом опште генитивске посесивности.

8. Да пре класификације примера са употребом посесивног генитива самосталних личних имена (односно презимена) одмах кажем: готово сви они спадају у ову другу категорију, категорију условно названу опште генитивске посесивности; а то може бити од не малог значаја.

9. Иако су подврсте ове друге категорије дате и дефинисане углавном према Синтакси проф. М. Стевановића оне су овде тако груписане да, по правилу, показују и фреквенцију употребе овог посесивног генитива.

10. Тако, не случајно, имамо најмање оних примера „где се обликом генитива означава однос целине према деловима”, и где тај „облик казује да појму с именом у њему припада оно што се именује речју од које генитив зависи”⁶. За такав генитив ево примера из дела једног нашег познатог писца:

— Баци презрив поглед на наругушену браду *Миловића* (М. Лалић, *Изабране приповијетке*, Цетиње 1950,⁷ стр. 87).

⁵ М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик* II, 169—186.

⁶ М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик* II, 171.

⁷ У даљем тексту само: Лалић.

11. Посесивни генитив овога типа редак је и онда када се њиме казује однос сродника — посебно, а онда и друга, пријатеља, непријатеља, сарадника, као и лица у службеном или пословном односу према појму с именом од кога зависи и које допуњава облик генитива.

Нашао сам:

а) у језику штампе:

— *Супруга Теодоракиса* са децом допутовала у Париз (наслов, Политика,⁸ 12. 5. 70, 3). — *Супруга Теодоракиса* и двоје деце... пребачени [су] на један брод (И). — Већина политичара настоји да... нађе... природног *наследника Фреја* (Борба, 11. 5. 70, 3).

б) у преведеној стручној литератури:

Управо су аргументи често недостајали у расуђивању *противника Мара* (А. Шаф, Увод у семантику, Бгд. 1966, превод С. Књазева,⁹ стр. 39). — Најјаче... истиче друштвени... моменат у развоју језичких значења *наследник Бреала*... — А. Меје (И., 36).

в) у нашој стручној литератури:

— Цела модерна мисао [је] *дужник Маркса* и код оних који Маркса не читају (С. Марић, предг. књизи Ф. де Сосира *Општа лингвистика*, Бгд. 1969, стр. XVII). *Следбеници Пајка* не верују у целисходност строгог издавања нивоа... (М. Ивић, *Правци у лингвистици*, Лубљана 1970, 148).

12. Овакав генитив пронашао сам и у оним случајевима где се њиме означава однос онога што је казано именом (или презименом) према било чему што значи време:

а) штампа:

Још у *епохи Хрушчова* литература је живела животом непрекидног успона (Нин 1012, 23).

⁸ У даљем тексту: Пол. + датум и страница.

⁹ У даљем тексту: Књазева.

б) преведена стручна литература:

— У време *Лењина* се [семантика] ... оформљавала (Књазева, 24). — Сматрају [га] за највећег новатора у области логике од времена *Аристотела* (И., 43).

в) наши лингвисти:

— Такве грађе... данас има несравњено више него у доба *Миклошића* (М. Павловић, ЈФ XXVII, 460). — Већ од *епохе Дарвина* јасно је да се не негира временски условљен ток развитка (М. Павловић, Увод у науку о језику,¹⁰ Бгд. 1959, 231).

г) домаћи писци:

— Од времена *Димитрова*... нико није учинио више за ствар човечанства (О. Давичо, Бутње, Бгд. 1963,¹¹ 77).

13. Доста често јавља се тај генитив тамо где се казује:

А) однос имена у генитиву према некој манифестацији тог појма: расположењу, осећању, особини, одлици, својству, као што имамо у примерима:

а) из штампе:

— Примена фактографских колажа... само потврђује ову особину *Петковића* који је више хуморист него цртач (Пол., 9. 5. 70, 12). — Нисам знао много људи који су могли да издрже *гнев Стаљина* (Пол., 7. 5. 70, 5). Маршал Баграмјан о личним квалитетима и војној способности *Стаљина* (поднаслов, Пол., 29. 4. 70, 3). — Крећу се [дискусије] од истицања апсолутног поштења *Грамшија*, и извесног... циничког реализма једног Толатија, па се траже дубљи мотиви првога и друготога (Нин 1010, 30). — Писма откривају... пророчанску видовитост и *етичку чистоћу Грамшија* у отпору стаљинизму и његовим замецима (И., 29).

¹⁰ У даљем тексту: М. Павловић, Увод;

¹¹ У даљем тексту: Давичо 2;

б) из преведене стручне литературе:

— *Изузетност Гардинера* се састоји у томе што је успео да повеже борбу против „фетишизације знака” са доследно реалистичким... схватањима односа знака према објективној стварности (Књазева, 179). — Према *интуиционизму Бергсона*... сазнање има карактер непосредног акта (И., 246). — *Конвенционализам Ајдукјевича* (И., 260). — *Платонизам Кантора*... или *Расла* (И., 268).

в) из белетристике:

— Наљућен тим *осмијехом Чаушевића*, Леко Лабудић промрмља једну сочну псовку (Лалић, 13). Напредни *морал Мурте*... задаје смрт (Давичо, Песма, Бгд. 1952, 36).¹²

Б) однос носиоца тога имена према неком симболу или знаку који га карактерише или представља:

а) штампа:

— У ове дане... се *лик и име Стаљина* срећу чешће него било када од 20. конгреса КПСС (Пол., 7. 5. 70, 5). — Хелена Вајгел [ће] тумачити *лик Волумније* у „Кориолану” (Пол., 19. 5. 70, 11). — „Олга”... посвећује две стране *личности Кардеља* (Борба, 18. 5. 70, 1). — У централној хали којом доминира *фигура Лењина*, нашла се... и *биста Стаљина* у белом мрамору (Пол., 7. 5. 70, 5). — Раднички покрет је ширио свој утицај захваљујући *личности Маркса* (Нин 1009, 51). — Капитан је сматрао да је *име Помпидуа* постало за јавност симбол капитализма (Пол., 24. 5. 70, 2).

б) преведена стручна литература:

— *Фигура Марса* симболизује рат и мушкост, *фигура Ероса* — љубав (Књазева, 154).

в) писци:

¹² У даљем тексту: Давичо 1.

— *Слика Јелене* укова се у зид (Давичо 2, 111). — Чак му ни *име Маркса*... није ништа говорило (Давичо 1, 292). — Појавило се нешто ново и у етеру, не само у људима, *типа Миће* (И., 159).

14. Генитив самосталних имена (презимена) среће се и у називима појединих улица, тргова и сл., као што имамо у већ помињаном *Булевару Лењина* или у реченици:

— На другом спрату зграде број 12. у *Улици Зечевића*, Мирослав Шугић предао је старој пензионерки коверат (Пол., 15. 5. 70, 7).

15. У веома великом броју примера с оваквим генитивом казује се припадање творцу, аутору његовог дела, учења и сл., или припадање одређеног посла извршиоцу, те тако имамо:

А. а) у језику дневне и недељне штампе:

— *Пројекти Дамјановића* одликују [се] извесном строгошћу и сажетошћу (Пол., 9. 5. 70, 12). — Много тога у поезији *Јевтушенка* — „постоји мимо поезије” (Пол., 23. 5. 70, 15). Данас критика *књиге Шевцова* „Љубав и мржња”... добија одлучан одговор (Нин 1012, 23). — Сви ти реформистички програми *Фреја* наилазили су у прошлости на отпоре конзервативних струја (Борба, 11. 5. 70, 3). — *Филозофија Маоа* и он лично названи су „еклектичком збрком разних погледа” (Нин 1011, 24). Тешко је дефинисати *улогу Елзе* у мом животу (Пол., 10. 5. 70, 5).

б) у преведеној стручној литератури:

— У основама *животног дела Фрегеа* лежи противуречност (Књазева, 43). — *Књига Цонсона* није дело од изузетног значаја (И., 176). — Документацију за тај спор ће читалац наћи... у *Семазиологији Звегинцева*, у *чланцима Ковтуна* или С. А. Фесалоницког (И., 212). — У том погледу су нарочито *радови Матезијуса*... отворили нове видике (Р. Јакобсон, *Лингвистика и поетика*, Бгд. 1966, 161; превод: Д. Перваз). — Види такође и *књигу Остхофа* о перфекту (А. Меје, Увод у упоредно проуча-

вање индоевропских језика, Бгд. 1965, 256; превод: Б. Дреновац).

в) у радовима наших лингвиста:

— Наука [је] отишла у познавању ових проблема много даље од пионирских *радова Шухарта* (М. Ивић, Правци у лингвистици,^{12а} Љубљана 1963, 43). — То је све водило и прецизнијим схватањима фонеме (мој приказ *књиге Онесорга*) (М. Павловић, ЈФ XXVII, 520). — Из друге половине деветнаестог века је значајно *дело Дармстетера La vie des mots* (М. Павловић, Увод, 128). — То нам показују и стихови *Тјутчева* (И., 132).

г) у белетристици:

— Од тог твог писања можда би и било неке вајде кад би могао, као *морнар де Вињија*, да га затвориш у неку флашу (Лалић, 79). — *Запис Тајовића*¹³ из 1942. (поднаслов, Лалић, 69). — Наше обавезе према савезницима силе нас да ћутимо о улози Атертона (В. Дедијер, Дневник II, Бгд. 1946, 97). Уплашеним оком пратио је *покрете Гинтера* (Давичо 1, 339).

Б. У овом се смислу може схватити и оно што је настало као резултат активности исказање, у основи, глаголима говорења, мишљења и осећања:

а) штампа:

— У *интерпретацији Цуверовића* испало је да сада СИБ од тог свог предлога „перу руке“ (Нин 1009, 9). — СИБ подржава *изјаву Рибичича* Телевизији (Пол., 7. 5. 70, 1). — Осврћући се на *излагање Шукрије*, Трипало је изразио уверење... (Пол., 13. 5. 70, 7). — По *оцени Кардеља*... обављена размена мишљења била је веома корисна (Борба, 11. 5. 70, 2). — *Одлука Никсона* да пошаље трупе у Камбоџу наишла је на критику већине у федералном Сенату (Борба, 8. 5. 70, 2). — Масовни ула-

^{12а} У даљем тексту: М. Ивић.

¹³ Можда би ово евентуално могло значити припадање неколицини Тајовића,

зак... стручних кадрова у све области привреде је, према речима *Богоева*, најважнији предуслов... (Борба, 22. 5. 70, 6).

б) преведена стручна литература:

— Поћи ћемо од следеће *формулације Сушка* (Књазева, 61). — Страх пред приговором за академски објективизам је оптерећивао марксистичку науку нарочито од времена познате речи *Жданова* у дискусији о филозофији (И., 65). — *Становиште Витгенштајна* није ни пошто једнозначно (И., 71). — Развија познати став *де Сосира* (Ј. Лотман, *Предавања из структуралне поетике*, Сарајево 1970, стр. 82; преводилац: Н. Петковић).

в) домаћа лингвистичка литература:

— Нарочито је (по компетентној *оцени Годела*) недовољно приказано *Сосири*во одушевљење за математичко прилажење језику (М. Ивић, 87). — На уобичавање фонолошких идеја *Трубецког* пресудно је утицао... његов контакт... са *схватањима Сосира*... о друштвеној функцији језика (И., 94). — Аутор истиче принципе материјалистичког... схватања језика, излажући *идеје Павлова*, које су се одразиле и у науци о језику (М. Павловић, ЈФ XXVII, 520). — Износе се недоказане и недоказиве *конструкције Мара* (ЈФ XIX, 376).

г) белетристика:

— О *схватањима Борћа* могу и касније (Давичо 1, 43). — Његово уживљавање у *мисао Борћа* и *реакције Петра* (И., 164). — И *држање Петра* и *понашање Борћа* било [је] *неразумљиво* (И., 438).

16. Независно од тога шта значи, посесивни генитив вишечланих имена и презимена који се у промени понашају као једна реч заслужује издвајање:

— *Формулација оцене праксе и теорије Мао Це Тунга* не пате од тежње да се увију у какву обланду дипломатског казивања ствари (Нин 1011, 24).

О овом ће генитиву још бити речи (види т. 28).

17. Посебна је подврста посесивног генитива субјекатски генитив, а њиме се означава припадање стања или радње имену у генитиву које је носилац тога стања односно вршилац радње. По проф. Стевановићу, овај је генитив „дрозличан од других посесивних генитива по томе што увек зависи од имена дотичне радње или стања означеног глаголском именицом која има заједнички општи део с глаголом истог значења”¹⁴.

Такав генитив имамо често и у случајевима као што су ови:

а) из штампе:

— Поводом стогодишњице рођења *Лењина*, јуче је у сали „Народних хероја”... одржана свечана академија (Пол., 9. 5. 70, 10). — *Настојање Черчила* да убеди Рузвелта... једно је од најдраматичнијих у његовом животу (Нин 1009, 30). — Протичу последње секвенце председниковања *Фреја* (Борба, 11. 5. 70, 3). — Наставак разговора, према упозорењу *Лорфа*, биће користан (Пол., 22. 5. 70, 1). — Чланак са тешким оптужбама кинеске партије и њеног лидера појављује се у тренутку доласка у Москву *Чаушескуа* (Нин 1011, 24).

б) из преведене стручне литературе:

— Каква је то конструкција сведоче (упркос уверавањима *Хусерла* да се ради о акту непосредног сагледавања суштине)... властита извођења аутора (Књазева, 187). — По мишљењу *Квина*... (И., 229).

в) из наше лингвистичке литературе:

— Смрћу Трубецког и одласком *Јакобсона* из Чехословачке „дражани” губе своје најјеминентније лингвистичко вођство (М. Ивић, 99). — То се види из места где се наводи мишљење *Серенсена* о Хјелмслеву (М. Павловић, Увод, 229).

д) из дела домаћих писаца:

— Чујеш далеко, позади, затварање прозора, спуштање завеса, дозивање *Резике*, отварање једних врата (Да-

¹⁴ М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик II*, 172;

вичо 2, 77). — *Иступ Адамића* од великог је значаја (В. Дедијер, Дневник II, 38). — Да и не говоримо о тешком дахтању *Петра* (Давичо 1, 267). — *Сведочењем Вековића* [ће] бити утврђен као обманљивач партије (И., 401).

18. Овима су по значењу веома блиски, али структурно друкчији, примери као:

— *Разговори Кардеља* са чилеанским министром Валдесом (наслов, Пол., 6. 5. 70, 1). — *Састанак Милатовића* с представницима Кордуна и Лике (наслов, Борба, 22. 5. 70, 7). — *Сусрети Тита* са младима (И., 5). — Др Ико Бабић... анализирао је основне елементе спорова *Лењина* с Розом Луксембург (Борба, 8. 5. 70, 8). — Њено самоубиство... било је и протест... против *шуровања Стојадиновића* с Хитлером (Давичо 1, 155).

И овде се именица уз генитив може претворити у глагол у личном гл. облику, али се ови случајеви разликују од претходних. У њима, у ствари, немамо припадност само једном лицу — оном који је исказан генитивом. Ако се анализирају наведени примери, онда ће се видети да је, на пример, Кардељ разговарао са Валдесом, али и овај с њим, као што се не само Тито срео са младима него и млади с Титом.

Чињеница што се ту увек ради о два или више лица управо је и могла утицати на употребу генитива самосталног имена (односно презимена).

19. У неким случајевима таква је употреба субјекатског генитива позната од раније¹⁵. У наслову:

Присутност Лењина у нашој стварности (Борба, 8. 5. 70, 8)

она је оправдана јер је изражавање апстрактног генитивом адекватније од таквог истог казивања посесивним придевом, чија употреба имплицира конкретну и физичку.

20. Различит — по функцији — од субјекатског објекат-

¹⁵ Њу наводи проф. Стевановић у књизи *Савремени српскохрватски језик II*, 179—180,

употребити уместо посесивног придева. Иако су, дакле, овакви генитиви сасвим обични у нашем језику, овде ће се навести неколико примера, јер и они, до извесне мере, могу бити од интереса:

— Завршава се [осека]... ових дана и месеци уклањањем *Солжењицина* са књижевне сцене (Нин 1012, 23). — *Искључење Гародија* треба да потврди ЦК КП Француске (Пол., 7. 5. 70, 5). — Недавно именоване *Хејкала*... за министра националне оријентације УАР, нашло је на подељене коментаре међу стручњацима (Пол., 26. 5. 70). — Какво *остављање Вековића* (Давичо 1, 35). — Не страхује да га доведе у шкрипац *непредвиђено*... *хапшење Борћа* (И., 394). *Ослобођење Вековића* одјекнуће снажно (И., 488).

Т. Маретић за овај однос анализира посесивни генитив као нормално средство, констатујући да се уместо њега „може узети каткад посвојни придев”¹⁶.

Прецизније је употребу придева и генитива у том значењу разграничио проф. Стевановић. Он каже да се употреба присвојног придева место објекатског генитива „ограничава само на случајеве где не може бити сумње да се појам означен управном речју... односи на појам у генитиву као на објекат, а не као на субјекат [као што имамо у горњим примерима — М. Н.]... Да баш од тога зависи могућност те употребе, види се по томе што место синтагми: *проучавање Аристотела*, *читање Његоша*, *читање Прешерна* и *читање Мажураниха* — никако не би могао бити употребљен посесивни придев место генитива”¹⁷.

21. Наведени материјал оправдава још у почетку учињену дистинкцију између означавања власништва, поседовања и осталих категорија посесивности, јер што се више од тог „поседовања” удаљујемо, примери употребе личних имена (односно презимена) без одредбе све су бројнији, док, коначно, у објекатском генитиву (који, као ни субјекатски, и није прави посесивни генитив) не постану доминантни.

¹⁶ Нав. дело, 566.

¹⁷ М. Стевановић, *Савремени српскохрватски језик* II. 175.

ски генитив и овде има посебан третман. Одавно је већ познато (в. ниже) да се у њему и генитив самосталних личних имена (односно презимена) не само може него каткад и мора

22. Тиме се, сада, може објаснити откуда, на пример, онолика употреба генитива овога типа при означавању односа аутора према делу, односно извршиоца радње према самој радњи: дело које неко створи само посредно, „по пореклу” припада своме творцу или како то — говорећи о генитивској посесивности уопште — проф. М. Павловић каже: „Оно што је из нечега потекло томе тек ретроградно припада: кад прекине везу припадности, кад се осамостали — припадност (више не директна и конкретна) остаје у потенцијалном односу филијације”.¹⁸

Тај „потенцијални однос филијације” далеко се адекватније исказује посесивним генитивом него присвојним придевом, код кога и наставци (-ов/-ев и -ин) имплицирају казивање стварног поседовања, власништва.

23. Разлика у означавању припадности огледа се и у структури самога исказа: у генитивској синтагми „оно што припада” обично је испред оног коме (чему) припада”, док је код придева који означавају посесивност данас најчешће управо обрнут случај.

Ово, опет, проистиче више из карактера реда речи у нашем језику, него из карактера оваквог или онаквог обележавања посесивности у њему.

24. Оно што је овде означено као „расположење, осећање, особина, одлика, својство”, потом „знак и симбол” (нпр. лик, личност, име) по правилу је неодвојиво од имена које стоји у генитиву, али су то, углавном, апстрактне категорије, а „апстрактно” се не може поседовати у оном виду и степену као „материјално”. Тиме се, управо, и може објаснити онолики број примера са посесивним генитивом овог типа (в. т. 13 А, Б).

25. Иако стварно не означава „власништво” посесивни генитив самостално употребљених личних имена (наравно и пре-

¹⁸ М. Павловић, *Посесивни генитив и присвојни придев*, НЈ XIV, 236.

зимена) који означава однос сродника према појму у генитиву, релативно је редак. То се нарочито односи на обележавање сродства у најужем смислу речи, а може се објаснити чињеницом да је оно у језику врло фреквентно и да се у тој употреби усталио, као лексичко средство, присвојни придев.

26. Наведени, пак, примери типа „*супруга Теодора-киса*” и сл. могли су се лакше јавити и стога што су у питању страна имена. Док облике присвојних придева изведених од наших имена носимо као „готово” лексичко средство још у сећању (или тачније: у подсвести), исти облици нама непознатих имена (каква су страна) само су потенцијални и у лексичком фонду практично непостојећи.

27. У овом погледу једнако се понашају страна несловенска имена и презимена, јер она често и немају неког посебног обележја своје припадности категорији имена, односно категорији презимена (исп., нпр., енглеска имена и презимена).

Наша се, пак, презимена овде могу много чешће срести него имена,¹⁹ и то не случајно.

Презиме је, у ствари, у патријархалном друштву било пре свега ознака породице или фамилије и није се, по правилу, употребљавало кад је у питању једно одређено лице. Међутим, са новијим развојем друштвених односа постаје веома честа и обична и употреба презимена за означавање одређеног лица (из поштовања или у администрацији, школи, војсци и сл.). При томе се оно употребљава заједно са именом, често само са титулом (др Петровић, друг Петровић), а каткад и само презиме. У прва два случаја (кад је уз презиме употребљено име или ти-

¹⁹ Овде се не мисли на познату употребу у посесивном генитиву наших презимена на *-ић* какву имамо у реченици: *Кућа Бурковића* као и многе друге оштећене су од бомбардовања (Пол., 10. 5. 70, 10) или у познатим примерима из народне песме: *чардак Алексића, кула Буришића*, што су ранији испитивачи нашег језика сматрали или за ген. синг. или за ген. плурала, док је проф. Стевановић (у расправи објављеној у Аналима Филолошког факултета VI, 272—284, а затим и у великој Синтакси, стр. 180—182) то објаснио као остатак конструкције некадашње двојине (уз бројеве 2—4). Управо због тога не би требало те случајеве изједначавати са онима који се несумњиво односе само на једно одређено лице, као што се то понекад неопрезно чини (В. Језик V, 31—32).

тула) обавезно долази генитив, па су они могли утицати на то да се тај облик почне употребљавати и у трећем случају (кад презиме стоји само), с обзиром на то да сви ти случајеви индивидуалне употребе презимена представљају начелно исту језичку појаву.

Све ово, углавном, не важи за само лично име. Оно се обично употребљава у средини у којој је лице о коме је реч познато те је презиме сувишно, а његовим искључивањем искључује се — као што се из наведеног материјала види: не сасвим — и употреба посесивног генитива.

28. Особито су у оваквом генитиву честа вишечлана имена са непроменљивим првим деловима. Мада се од оваквих имена може творити присвојни придев (што је и често и обично: Мао Це Тунгов, У Тантов, Ли Фу Јунгов), ипак они представљају у извесном смислу прелазни случај — од нормалне комбинације име + презиме ка једночланим именима. Зато је разумљиво што се овде генитив интензивније употребљава него код правих једночланих имена.

29. Одавно је већ констатована и као књижевнојезичка норма прихваћена употреба посесивног генитива у набрајању²⁰. Ово и због тога што се употребом генитива стварају услови за несметано продужавање исказа, нпр.:

Кроз дела *Мицугошија*, *Куросаве*, *Кобајашија*, *Кинугасе*, *Шиндоа* ... схватили смо многошта (Пол., 10. 5. 70, 5). — „Насилна коегзистенција” *Брехта* и *Јонеска* (Пол., 23. 5. 70, 15).

Непосредно суседство са већ једном употребљеним посесивним генитивом утиче на његово поновно јављање. Моменат „инфлуенције” имамо у навођеним примерима:

На уобличавању *фонолошких идеја Трубецког* пресудно је утицао ... његов контакт ... са *схватањима Сосира* (М. Ивић, 94). — *Смрћу Трубецког* и *одласком Јакобсона* из Чехословачке ... (И., 99), у којима су први генитиви (иако од самих презимена) потпуно оправдани јер су презимена у њима

²⁰ Т. Маретић, нав. дело, 566; М. Стевановић, *Савремени српско-хрватски језик*, II, 179.

употребљена придевског карактера — придевског облика и промене, што може утицати на то да и друго име буде у облику генитива.

30. Таква су (мислим придевског карактера) и тако се понашају и словенска (посебно руска) презимена на *-ина*, *-ова/-ева* што се односе на женска лица (у ... *расправи Матјухине* — М. Павловић, Увод, 224) док су она (са истим наставцима) која се тичу мушких лица — иако, такође, по пореклу и по облику придеви — нешто друкчија. У њима придевски карактер није више тако и толико присутан (исп., на пример, њихову промену).

Самостална употреба ових презимена у посесивном генитиву могла се јавити и услед тог њиховог придевског порекла. Употребом присвојног придева долазимо до поновне творбе истог тог облика истим наставцима.

Али, пре ће бити да је до такве употребе дошло аналогизмом према истим тим презименима која се односе на женска лица, као и према презименима на *-ски*.

31. Постоје и неки фонетско-морфолошки чиниоци који су могли утицати (и који су утицали) на употребу посесивног генитива уместо одговарајућег придева.

Управо у горе наведеном примеру (у ... *расправи Матјухине*) употребом посесивног генитива избегнуто је удавајање слога које би се јавило уколико би се припадање казивало присвојним придевом (уколико се од таквих презимена творе присвојни придеви): у *Матјухининој расправи*. Тиме се може објаснити и раније навођен Давичов пример: *Слика Јелене* укова се у зид.

Присвојни придеви помињаних словенских презимена на *-ов/-ев* (а такво је, на пример, и несловенско *Хјелмслев*) — *Димитров*, *Шевцов*, *Тјутчев*, *Звегинцев* и сл. гласе у нашем језику: *Димитровљев*, *Шевцовљев*, *Тјутчевљев*, *Звегинцевљев* (од *Хјелмслев* налазио сам: *Хјелмслевов*). Постоји у говору очигледан артикулациони напор при изговору оваквих облика, који се употребом посесивног генитива спонтано избегава.

Уз то се (нпр. у: *Хрушчовљев предлог*, *Хрушчовљев* *излагање*, у *Хрушчовљевом излагању*) реч — и у

говору и у писању — проширује за три, четири, па чак и пет фонема. У генитиву се јавља само једна фонема као знак посесивности, и то вокал (нпр. у *излагању Хрушчова*).

32. Запажа се, такође, чешћа употреба овог и оваквог генитива од *дужих* имена (презимена) него од краћих. Ретки су и необични примери типа: „*филозофија Маоа*.”

33. На употребу посесивног генитива самосталних имена (презимена) могли су утицати и неки други фактори.

Овде се може прво помислити на утицај страних језика, првенствено руског или неких других словенских језика у којима се посесивност углавном генитивом казује. На овај нас закључак могу навести многобројни примери оваквога генитива у дописима из Совјетског Савеза, преводима са руског, полског (нпр. онај С. Књазеве), или неког другог словенског језика.

34. Међутим, иако је страни утицај неоспоран, тешко је то прихватити као основно, или чак једино објашњење све чешћег јављања посесивног генитива који се сматрао и сматра некијевним.

Ни у руском језику (из кога смо ми овај генитив најпре могли примити), а изгледа ни у осталим словенским језицима, изражавање посесивности непридевски (тамо где је придев могао бити употребљен) није аутохтоно, што је показао и рад Марије Виднес: *О выражении принадлежности прилагательным и родительным падежом принадлежности в русском языке XVIII—XIX вв.*²²

Виднесова тврди да се посесивни генитив и у руском језику јавио „под иностранным влиянием”,²³ а да још 1723. године „Федор Максимов считает родительный падеж принадлежности чуждым русскому языку и явным грецизмом”²⁴

35. Неки други моменти били су пресуднији. Од њих — два су општег карактера:

а) У језику, као основном средству споразумевања, јасност је један од најважнијих принципа. Употребом посесив-

²² Skando-Slavica, tomus IV, Copenhagen 1958, 166—175.

²³ М. Виднес, нав. расправа, стр. 175.

²⁴ М. Виднес, нав. расправа, стр. 170.

ног генитива уместо присвојног придева не долази до његовог нарушавања²⁵. А то није безначајно. Напротив,

б) Тенденција прелаза од синтетичког начина казивања ка аналитичком одавно је констатована и за српскохрватски језик (исп., на пример, распад партиципске системе у њему). Та се тенденција види и овде — у казивању посесивности. Присвојни придев као синтетичко средство казивања уступа пред аналитичким — пред посесивним генитивом²⁶.

36. Посесивност је у словенским језицима (па и у српскохрватском) одавно казивана и посесивним генитивом. Данас се она у нашем језику у свим случајевима, сем познатог и овде наведеног ограничења, може — и често мора — баш генитивом изразити.

Нарочито је интензивна употреба посесивног генитива изван случаја који овде разматрамо — личних имена односно презимена. Како је одавно познато, и у оквиру ове посебне категорије постоје случајеви где је употреба посесивног генитива нормална (вишечлана имена, имена са одредбом и сл.).

Значајно је да је и самостално име (презиме) могло бити употребљено у посесивном генитиву — или само у неким подврстама (нпр. у објекатском, а каткад и у субјекатском — в. т. 19), или при казивању било ког типа посесивности: словенска

²⁵ У извесним се случајевима употребом посесивног ген. отклањају евентуалне хомонимичне ситуације, тј. у њима је пос. ген. носилац семантичке диференцијације. Таква се семантичка диференцијација (или бар већа прецизност у казивању) јавља у већ навођеном Давичовом примеру: *слика Јелене*, као и у реченицама: А од Нике ни ... успомене — тек крстаста алеја утиснута у јалову земљу као сраман жиг. И разуме се, *слика Нике* у ... раму од слоноваче (Б. Пекић, *Ходочашће Арсенија Његована*, Бгд. 1970, 146) Он је видео визију *Вишње* (М. Ускоковић, *Чедомир Илић*, Бгд. 1963, 143). — Дружина устаде и у *прагњи Лорка*, лучког носача замаче под камени лук градских врата (В. Десница, *Прољећа Ивана Галеба*, Бгд. 1967, 152).

Замене ли се ови генитиви присвојним придевима — постају могућна и нова значења. То нарочито важи за последњи пример у коме је, уз то, и постојање апозиције утицало на употребу посесивног генитива од самога имена.

²⁶ Употреба придева била је некад обична и тамо где је данас никако нема. Мноштво односа које је изражавано придевима (нпр.: *винно пиџије* — објекатски однос, *побијеније каменно* — инструментални однос, *шћствије морско* — локативни однос) казује се данас само падежним синтагмама.

презимена која се односе на женска лица а имају по пореклу придевске наставке *-ина, -ова/-ева*, као и, без обзира на род, таква презимена на *-ски*.

Према томе, исказивање посесивности генитивом је стабилна и широко примењена језичка појава. Одатле је природно могло доћи до њеног ширења и на оне случајеве где се употребљавао присвојни придев.

Читав овај процес био је само веома успешан страним утицајем²⁷.

37. На крају — још неке напомене.

Овде се говорило само о посесивном генитиву самостално употребљених имена (презимена), али то — углавном исто — важи и за апелативе без одредбе што означавају одређена лица (исп. само: Био је то тих, улизан стари момак, још увијек под *скрбништвом мајке* (В. Десница, *Прољећа Ивана Галеба*, 155). — Неки млади амерички свештеник присуствовао је *предавању бискупа* (М. Ивић, *Правици...*, Љубљана 1970, 156). — Како се студиозно ... приступа овом послу, свједочи серија публикација ... посвећених стилу и рјечнику Горког, гдје се обрађују поједине појаве у *лексици писца* (М. Пешкан, пример из часописа „Споне“, Никшић 1970, бр. 4, стр. 84). Тенденције су исте: граница њиховог јављања у посесивном генитиву прилично је померена и засад углавном искључује једино онај, овде условно названи, „власнички генитив“.

38. Материјал, овако дат, може да наведе на погрешан закључак да је употреба посесивног генитива самих имена (презимена) већ увелико присутна у нашем стандардном језику²⁸. Истине ради, треба рећи да ње има „само“ око 10% у дневној

²⁷ Др Милка Ивић истиче (нав. чланак, стр. 261) да је „употреба генитива место придевског образовања од личног имена, уколико се и појави у језику неког модерног писца, само израз његове тежње за већом експресивношћу, оличене у свесном одступању од стандардног.“

Ако би то и могло важити за нашу модерну белетристику, текно да се оволики број овако дистрибуираних примера може тиме објаснити.

²⁸ О овој се појави — колико је мени познато — не говори у нашим дијалектолошким радовима. Иако је употреба овога генитива могућна и у народним говорима, очигледно је да је то, пре свега, одлика журналистичког, а потом и интелектуалног стила.

и недељној штампи, а на другим местима (изузимајући преведену стручну литературу) још и мање. Посесивни придев је, дакле, и даље основно језичко средство за исказивање овога и оваквога односа.

• Али да је, упркос отпору нашег језичког осећања, посесивни генитив онога типа што га имамо у овде наведеном материјалу све чешћи — у то нема сумње²⁹.

Мирослав Б. Николић

---

²⁹ У том погледу предњаче неки специјални жаргони, нпр. спортски. Спортске странице наших листова преплављене су овим генитивом, а може се свакодневно чути и у емисијама радија и телевизије посвећеним спорту. Не треба заборавити да њих прати веома велики број људи.